

Орловська О. В.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри практики іноземної мови
та методики викладання
Хмельницького національного університету
e-mail: Orlovsky5@ukr.net

КЛАСИФІКАЦІЯ ПАРЕМІОЛОГІЧНИХ КОНСТАНТ У ФРАЗЕОЛОГІЇ НА МАТЕРІАЛІ ЗООНІМІВ І ФІТОНІМІВ

У статті досліджено типологічну класифікацію пареміологічних констант у фразеології сучасної англійської мови на матеріалі зоонімів і фітонімів. У результаті дослідження визначено основні групи пареміологічних констант із зоонімами та фітонімами в макрополі «Людина»; схарактеризовано ці групи паремій; проаналізовано частотність вживання пареміологічних констант із зоонімами та фітонімами у кожній групі.

Ключові слова: фразеологія, паремії, пареміологічна константа, зооніми, фітоніми.

Актуальність дослідження зумовлена універсальним характером пареміологічних одиниць у сучасній лінгвістиці, які пов'язані з відображенням національної культури та історії в різних мовах.

Сучасний соціолінгвістичний напрям у вивченні фразеологічних одиниць висуває на передній план необхідність комплексного аналізу їх етнокультурної специфіки й універсальних, міжмовних відносин на підставі культурологічно релевантних ознак. Не випадково більшість вітчизняних і зарубіжних культурних досліджень у галузі пареміології орієнтована не на механічне виявлення паралельних конструкцій фразеологічних одиниць у різних мовах, а на розкриття внутрішніх зв'язків і взаємозумовленості досліджуваних мовних явищ.

Розробкою питань теорії фразеології і пареміології займалися вітчизняні та зарубіжні науковці, а саме: І. Арнольд [1], О. Бродович [2], В. Карасик [3], Б. Мокієнко [4] та ін. Проте, незважаючи на існуючі дослідження, семантика пареміологічних одиниць в англійській мові ще не є достатньо вивченою, зокрема немає класифікації пареміологічних констант.

Мета роботи – класифікувати пареміологічні константи на матеріалі зоонімів та фітонімів. Для реалізації поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання: виокремити основні групи пареміологічних констант із зоонімами та фітонімами в макрополі «Людина»; схарактеризувати ці групи паремій; проаналізувати частотність вживання пареміологічних констант із зоонімами та фітонімами в кожній групі.

Дослідження проблеми пареміологічних констант в англійській і українській фразеології передбачає введення низки базових понять. Одним з найважливіших є макрополе «Людина», яке представлено значною кількістю паремій, що в сукупності складають «пареміологічний портрет» людини. Ми обмежуємося зредукованим «портретом», представленим тільки українськими та англійськими пареміями із зоонімами та фітонімами.

У рамках запропонованої нижче класифікації були виявлені 223 пареміологічні одиниці: 42 – з фітонімами і 181 – із зоонімами. Весь ряд обраних паремій ми класифікуємо, в порядку убутання їх кількісних показників, таким чином: 1) моральні якості – 50 паремій (20%); 2) екзистенція – 41 паремія (16%); 3) соціальна сфера – 28 паремій (12%); 4) зовнішність – 27 паремій (11%); 5) емоційно–психічний стан – 25 паремій (10%); 6) трудова діяльність – 23 паремії (9%); 7) поведінка – 21 паремія (8%); 8) фізичні характеристики – 17 паремій (6%); 9) розумові здібності – 13 паремій (4%); 10) морально-етичні уявлення – 11 паремій (3%); 11) мова – 6 паремій (0,8%); 12) індивідуальність – 2 паремій (0,2%).

Розглянемо розгорнуту класифікацію пареміологічних одиниць, що містять зооніми і фітоніми, які характеризують макрополе «Людина» на основі кластерного аналізу кожного параметра.

1. Моральні якості – 50 паремій (20%). Цей кластер представлений такими складовими:

1) обережність (30%). Наприклад: *Put not your hand between the bark and the tree.* Не клади руки між корою і деревиною. *Свої собаки гризуться – чужа не лізь.* *Let sleeping dogs lie.* Не слід будити сплячих собак. *Не буди лихо, поки воно спить* [5];

2) сміливість, рішучість (12%). Наприклад: *Don't make yourself a mouse, or the cat will eat you.* Не будь мишкою, щоб кішка тебе не з'їла. *Не будь вівцею, так і вовк не з'їсть.* *The bull must be taken by the horns.* Бери бика за роги [5];

3) жадібність (10%). Наприклад: *One cannot run with the hare and hunt with the hounds.* Між двома стільцями не всидиш. *Двом панам не служать.* *A dog in the manger.* Собака на сні. *І сам не гам, та й іншим не дам* [5];

4) зарозумілість, гордість (8%). Наприклад: *Don't ride a high horse.* Не сїдай на високого коня. *Не злітай високо – не будеш падати низько.* *Не задирай носа* [5];

5) нахабство (6%). Наприклад: *All lay loads on a willing horse.* Весь вантаж звалюють на сумлінного коня. *Хто везе, того й поганяють* [5];

6) легковажність, безпечність (6%). Наприклад: *Never buy a pig in a poke.* Ніколи не купуй свиню в мішку. *Не купуй kota в мішку* [5];

7) боягузтво (5%). Наприклад: *Hares may pull dead lions by the beard. As brave as lion with a lamb.* Мертвого лева і зайці за бороду можуть смикати. *Мертвий пєс зайця не пожєне* [5];

8) упертість (4%). Наприклад: *There are more ways than one to kill to kill a cat.* Не києм, то палицею [5];

9) підступність, лицемірство (6%). Наприклад: *A wolf in sheep's clothing.* Вовк в овечій шкурі [5];

10) ворожість (6%). Наприклад: *Two dogs over one bone seldom agree.* Дві собаки не зможуть поділити одну кістку. *Два ведмеді в одній берлозі не уживуться* [5];

11) цікавість (2%). Наприклад: *Curiosity killed the cat.* Цікавість убила кішку. *Багато будєш знати – скоро постарієш* [5];

12) хитрість, улєсливість (2%). Наприклад: *As slippery as an eel.* Слизький, як вугор (тобто виверткий) [5];

13) лагідність (1%). Наприклад: *Even a worm will turn.* Навіть черв'як на дйби встане. *Всякому терпінню приходить кінєць* [5];

14) надокучливість (1%). Наприклад: *Flies go to the lean horse.* Мухи липнуть до худого коня (тобто, до невдачливої людини всі нещастя пристають) [5];

15) нерішучість (1%). Наприклад: *To beat about the bush.* Бродити навколо куца. *Ходити навколо* [5].

Таким чином, у кластері «Моральні якості», який включає в себе 15 компонентів, домінуючою для етнічного менталітету є обережність, як найбільш значима якість характеру. На другому місці розташовується сміливість, рішучість, що теж певним чином характеризує ментальні особливості нації. Найменш значущою складовою є нерішучість (1%).

2. Екзистенція – 41 (16%). Цей кластер представлений такими складовими:

1) життєвий досвід (42%). Наприклад: *A fly in the ointment.* Муха в бальзамі. *Ложка дьогтю в бочці меду* [5];

2) характер життя (29%). Наприклад: *One woodcock does not make a winter.* Один вальдшнеп зими не робить. *Одна ластівка весни не робить* [5];

3) життєві труднощі (17%). Наприклад: *A hard nut to crack.* Горішок не по зубах [5];

4) невдача, удача (12%). Наприклад: *When pigs fly.* Коли свині полетять. *Коли рак свисне* [5].

Таким чином, у кластері «Екзистенція» домінує категорія життєвого досвіду (42%), що є показником емпіричної спрямованості оцінки світовідчуття стосовно особливостей національного характеру. Найменш представленими в кількісному аспекті є такі складові, як життєві труднощі і невезіння, удача (12%), але їх наявність також, у свою чергу, відображає певні мовні особливості і риси національного характеру англійців.

3. Соціальна сфера – 28 (12%). Цей кластер представлений такими складовими:

1) соціальність (25%). Наприклад: *As snug as a bug in a rug.* Затишно, немов клопу в килимі. *Тепло, світло і мухи не кусають* [5];

2) суб'єктивна оцінка (25%). Наприклад: *Neither fish nor flesh.* Ні риба, ні м'ясо [5];

3) діти (21%). Наприклад: *As the tree, so the fruit. Яке дерево, такий і плід. Яблуко від яблуні недалеко падає* [5];

4) шлюб, сім'я (10%). Наприклад: *Every family has a black sheep. У кожній родині є чорна вівця* [5].

Отже, у кластері переважає категорія соціальності, яка відображає взаємини в суспільстві, що впливають на формування національного менталітету. В рівній мірі можна виділити категорію суб'єктивної оцінки, що виражає певну оцінюючу позицію, узагальнюючу погляди на соціальний устрій і міжособистісне спілкування. Найменш представлені в кластері категорії шлюбу і сім'ї (10%).

4. Зовнішність – 27 (11%). Цей кластер представлений такими складовими:

1) зовнішність – сутність (62%) Наприклад: *A lion is known by his claws. Про звіра дізнаються по пазурах* [5].

2) вигляд (22%). Наприклад: *As like as two peas. Схожі, як дві горошини. Як дві краплини води* [5].

3) дорослішання (12%). Наприклад: *As the old cock crows, so does the young. Як старий півень кукурикає, так і молодий повторює. Який батько – такий і син. Яблуко від яблуні недалеко падає* [5].

4) хода (4%). Наприклад: *It is a good horse that never stumbles. Хороший той кінь, який ніколи не спотикається. Кінь на чотирьох ногах, і той спотикається. На всякого мудреця досить простоти* [5].

Таким чином, у кластері найбільш яскраво виражена категорія «зовнішність – сутність» (62%), яка розглядає зовнішні фізичні характеристики того чи іншого об'єкта через призму його сумісних зв'язків з навколишнім світом. Важливо відзначити і категорію виду, яка містить компонент порівняння або метафору, що також відображає національну ментальність.

5. Емоційно-психічний – 25 (10%). Цей кластер представлений такими категоріями:

1) бажання (28%). Наприклад: *He that would have eggs must endure the cackling of hens. Той, хто хоче мати яйця, повинен терпіти кудкудакання курей. Любиш кататися, люби і саночки возити* [5];

2) радість, веселощі (16%). Наприклад: *When the cat is away, the mice will play. Коли кота немає поблизу, миші пустують. Без кота мишам роздолля* [5];

3) незалежність, свобода (16%). Наприклад: *The mouse lordships where a cat is not. Миша панує там, де немає кота. Кішки з двору, а миші по столах* [5];

4) любов (12%). Наприклад: *The black crow thinks her own birds white. Всякій матері своє дитя мило* [5];

5) занепокоєння, метушливість (12%). Наприклад: *The mountain has brought forth a mouse. Гора народила мишу. Багато галасу з нічого* [5];

6) переляк (4%). Наприклад: *The scalded cat fears cold water. Лякана ворона куца боїться* [5];

7) печаль (4%). Наприклад: *As melancholy as a cat. Меланхолійний, як кішка* [5];

8) небажання (4%). Наприклад: *You may lead (take) a horse to the water, but cannot make him drink. Можеш привести коня до води, але не зможеш змусити його пити. Насильно милити не будеш. Серцю не накажеш* [5];

9) незручність (4%). Наприклад: *There is no room to swing a cat (in). Немає місця, щоб кішку покрутити. Яблуку ніде впасти* [5].

Отже, домінуючою категорією кластеру «Емоційно–психічні стани» є бажання, хотіння, що виражає одну з важливих мотиваційних областей психіки людини і відбивається в ситуативних пареміологічних реаліях флори і фауни. Також представлені як позитивні (радість, веселощі, любов), так і негативні (переляк, сум, незручність) категорії, які характеризують емоційну сферу макрополя «Людина».

6. Трудова діяльність – 23 (9%). Цей кластер представлений такими категоріями:

1) робота (48%). Наприклад: *As busy as a bee. Зайнятий (працьовитий), як бджола* [5];

2) уміння та навички (35%). Наприклад: *The dog that trots about finds a bone. Собака, яка нишпорить, завжди кісточку знайде. Хто шукає, той завжди знайде. Гриби шукають – по лісу нишпорять* [5];

3) неробство (17%). Наприклад: *The early bird gets the late one's breakfast. Хто пізно приходить, той нічого не знаходить* [5].

Таким чином, можна зробити висновок, що кластер «Трудова діяльність» містить дві домінуючі складові – «Робота» і «Вміння та навички», що характеризують людину згідно його схильності до

праці і представляють собою важливу ланку в розкритті особливостей національного менталітету. Найменш значущою в даному кластері є категорія «Неробство» (17%).

7. Поведінка – 21 (8%). Цей кластер представлений такими категоріями:

1) вчинки (50%). Наприклад: *A tree is known by its fruit. Дерево пізнається по плодах* [5];

2) покарання, осуд (30%). Наприклад: *A rolling stone gathers no moss. Кому на місці не сидиться, той добра не наживе* [5];

3) ризик (20%). Наприклад: *It's a bold mouse that nestles in the cat's ear. Надто самовпевнено покласти вовку пальця в рот* [5].

Таким чином, у якості домінуючих у кластері «Поведінка» можна виділити категорію, яка характеризує людські вчинки (50%). Менше представлені тут такі категорії як покарання, осуд і ризик. Проте всі ці категорії в певній мірі відображають особливості національного мислення.

8. Фізичні характеристики – 17 (6%):

1) вік (38%). Наприклад: *It will be a forward cock that crows in the shell. В икаралупі самий прудкий півник кукурікає. Молодий та ранній. An old ape has an old eye. An old ass is never good. У старої мавпи і очі старі. Від старого осла мало пуття. Старість – не радість* [5];

2) фізичні недоліки (18%). Наприклад: *One scabbed sheep will mar a whole flock. Одна паршива вівця все стадо псує. The rotten apple injures its neighbours. Зіпсоване яблуко псує сусідні. Паршива вівця все стадо псує* [5];

3) сила – слабкість (12%). Наприклад: *Oaks may fall when reeds stand the storm. Буря валить дуби, а очерет не може зламати (тобто, життєві труднощі долає не той, хто міцніше фізично, а той, хто сильніший духом). Little strokes fell great oaks. Слабкі удари валять великі дуби. Крапля по краплі і камінь точить. Терпіння і труд все перетруть* [5];

4) пересування (12%). Наприклад: *Better ride an ass than a horse that throws us. Краще їхати на віслику, який везе, ніж на коні, яка може скинути. Тихіше їдеши – далі будеш. If one sheep leaps over the ditch, all the rest will follow. = One sheep follows another. Якщо один баран перестрибне через канаву, за ним все стадо буде. Куди один баран, туди і все стадо* [5];

5) здоров'я (5%). Наприклад: *A cat has nine lives. У кішки дев'ять життів. Живучий, як кішка. На живому все заживе* [5];

6) ситість (5%). Наприклад: *Fine words butter no parsnips. Гарними словами пастернак не помастити. Солов'я байками не годують. Розмовами ситий не будеш* [5];

7) сон (5%). Наприклад: *Go to bed with the lamb and rise with the lark. Спати лягай з ягням, а вставай з жайворонком. Лягай з курми, вставай з півнем. Рання пташка носок прочищає, а пізня очки продирає* [5];

8) сміх (5%). Наприклад: *It is enough to make a cat laugh. = It would make even a cat laugh. Цього достатньо, щоб розсмішити кішку. Курям на сміх* [5].

Таким чином, у кластері домінантною можна назвати категорію «Вік» (38%), яка описує вікові якості й особливості людини, що формуються у неї з часом. Також виокремлено категорію «Фізичні недоліки», яка передає за допомогою пареміологічних одиниць фізичну або моральну ущербність в аспекті етнічного менталітету. Однаковою мірою тут представлені такі категорії, як «Здоров'я», «Ситість», «Сон», «Сміх» (5%).

9. Розумові здібності – 13 (4%). Цей кластер представлений такою категорією:

Мудрість і дурість. Наприклад: *If the ass (donkey) bray at you, don't bray at him. Якщо осел реве, не реви у відповідь на нього по-ослячому. Не уподібнюйся дурневі. He knows how many beans make five. Він знає, скільки бобів в п'яти штуках (тобто, розуміє, що до чого)* [5].

У зазначеному випадку кластер має одну складову «Мудрість і дурість», яка несе в собі визначення розумових здібностей людини та їх оцінку з точки зору національного менталітету.

10. Морально-етичні уявлення – 11 (3%):

1) хвастощі (45%). Наприклад: *First catch your hare, and then cook him. Спочатку злови свого зайця, а вже потім засмаж його. Не вбивши ведмедя, шкури не продавай. To count one's chickens before they are hatched. Вважати своїх курчат перш, ніж вони висежені. Курчат по осені рахують* [5];

2) невдячність (37%). Наприклад: *Don't look a gift horse in the mouth.* Дарованому коню не дивляться в рот. Дарованому коню в зуби не дивляться. *To cast pearls before swine.* Метати бісер перед свинями [5];

3) похвала (9%). Наприклад: *A good dog deserves a good bone.* Гарна собака заслуговує хорошу кістку. *Що заслужив – то і отримав* [5];

4) гостинність (9%). Наприклад: *The best fish smell when they are three days old.* Навіть найкраща риба через три дні починає пахнути. (Сенс – не потрібно зловживати гостинністю). *Милій гість, що недовго гостює* [5].

У кластері «Морально-етичні уявлення» більшою мірою представлені категорії з негативною оцінкою, такі як «Хвастощі» (45%) і «Невдячність» (37%). Це вказує на те, що люди більше схильні до критики негативу, ніж до захоплення позитиву. Дане положення ілюструє незначна кількість паремій в таких категоріях, наприклад, як «Похвала» (9%) і «Гостинність» (9%).

11. Мова – 6 (0,8%). Цей кластер представлений такими складовими:

1) балакучість, марнослів'я (66%). Наприклад: *The dogs bark, but the caravan goes on.* Собака гавкає, а (кінь) караван йде. Собака гавкає – вітер носить. *Pigs grunt about everything and nothing.* Є привід, немає приводу – свиня все одно хрюкає. *Мова без кісток: що хоче, те й белькоче* [5];

2) мовчазність, скритність (34%). Наприклад: *Dumb dogs are dangerous.* Мовчазні собаки небезпечні. *В тихому болоті чорти водяться.* *You cannot hide an eel in a sack.* *Шила в мішку не сховаєш* [5].

Очевидно, що кластер «Мова» представлений взаємопротилежними категоріями мовчазності, скритності та балакучості, марнослів'я, остання з яких переважає в кількісному відношенні (66%). Обидві ці категорії відображають оцінку мовних якостей людини, що сформувалася в умовах національної ментальності.

12. Індивідуальність – 2 (0,2%). Наприклад: *Every cock sings in his own manner.* Кожен півень співає на свій манер. *У всякої пташки свої замашки.* *У всякого молодця свої манери.* *Each bird loves to hear himself sing.* Кожна птиця любить слухати свій спів. *Всяка птиця своїм пером красується.* *Будь-яка лисиця свій хвіст хвалить* [5].

Варто зауважити, що деякі паремії підпадають відразу під декілька виділених категорій кластерів, оскільки можуть мати багатозначне тлумачення. Це ілюструють такі приклади:

Burn not your house to fright the mouse away. Не пали будинок, щоб позбутися мишею. *Не стрілай з гармати по горобцях* [5].

Цю паремію можна віднести як до категорії «Розумові здібності», так і до категорії «Екзистенція (життєвий досвід)».

He that will steal an egg will steal an ox. Хто вкраде яйце, вкраде і бика [5].

Зазначену паремію можна віднести як до категорії «Моральні якості (жадібність)», так і до категорії «Вчинки».

He that would have eggs must endure the cackling of hens. Той, хто хоче мати яйця, повинен терпіти кудкудакання курей. *Любиш кататися, люби і саночки возити* [5].

Цю паремію можна віднести як до категорії «Емоційно-психічні стани (бажання)», так і до категорії «Екзистенція (життєві труднощі)».

Отже, у результаті проведеного дослідження, ми спробували схематично відобразити своєрідність англійського національного характеру, виділяючи найбільш репрезентативні якості кожного з кластерів. Слід зазначити, що цей опис має узагальнювальний характер з огляду на акцентування емпіричного матеріалу на зоонімах і фітонімах у макрополі «Людина».

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямі є дослідження синтаксичних конструкцій паремій, що містять зооніми та фітоніми.

Список використаної літератури

1. Арнольд І. В. Лексикологія сучасної англійської мови / І. В. Арнольд. – М., 1959. – 187 с.
2. Бродович О. І. Діалектична варіативність англійської мови / О. І. Бродович. – Л. : вид-во ЛДУ, 1988. – 125 с.
3. Карасик В. І. Лінгвістичні аспекти вивчення соціального статусу людини (на матеріалі сучасної англійської мови) / В. І. Карасик. – М., 1992. – 43 с.
4. Мокиєнко Б. М. Славянская фразеология / Б. М. Мокиєнко. – М., 1989. – 234 с.
5. All English proverbs and sayings – Режим доступу: <https://www.phrases.org.uk/meanings/proverbs.html>

Орловская О. В. Классификация паремиологических констант во фразеологии на материале зоонимов и фитонимов.

Аннотация

В статье исследована типологическая классификация паремиологических констант во фразеологии современного английского языка на материале зоонимов и фитонимов. В результате исследования определены основные группы паремиологических констант с зоонимами и фитонимами в макрополе «Человек», охарактеризованы эти группы паремий и проанализирована частотность употребления паремиологических констант с зоонимами и фитонимами в каждой группе.

Ключевые слова: фразеология, паремии, паремиологическая константа, зоонимы, фитонимы.

Orlovska O. V. Classification of paremiological constants in phraseology on material of zoonyms and phytonyms.

Summary

The article deals with the typological classification of paremiological constants in phraseology in Modern English on material of zoonyms and phytonyms. Actuality of theme is predefine, by universal character of paremiological units in modern linguistics, that is related to the reflection of national culture and history in different languages.

The aim of this work is to investigate the typological classification of paremiological constants in phraseology on material of zoonyms and phytonyms. To achieve this goal it is necessary to solve the following tasks: to identify the basic groups of paremiological constants with zoonyms and phytonyms in the topic «Man»; to describe these groups of paremiaes; to analyze the frequency of using of paremiological constants with zoonyms and phytonyms in each group. The object of the study is paremiological constants as semantic units of the English language.

Within the framework of the classification 223 paremiological constants were educed: 42 - with phytonyms and 181 - with zoonyms.

Attention is drawn primarily to the typological classification of paremiological constants with zoonyms and phytonyms in the topic «Man». It is revealed that 1) moral qualities are 50 paremiaes (20%); 2) egzystencja – 41 (16%); 3) a social sphere – 28 (12%); 4) appearances – 27 (11%); 5) the emotional and psychical state – 25 (10%); 6) labour activity – 23 (9%); 7) behavior – 21 (8%); 8) physical descriptions – 17 (6%); 9) mental abilities – 13 (4%); 10) mental and ethical presentations – 11 (3%); 11) language – 6 (0,8%); 12) individuality - 2(0,2%).

As a result of research the basic groups of paremiological constants with zoonyms and phytonyms in the topic «Man» have been identified, these groups of paremiaes have been described and the frequency of using of paremiological constants with zoonyms and phytonyms in each group have been analyzed.

Key words: phraseology, paremiaes, paremiological constant, zoonyms, phytonyms.

УДК 81'33.161.2

Перхач Р.-Ю. Т.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»
E-mail: perkhach.roksolana@gmail.com
Флис О. А.,
асистент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»
E-mail: obondaruk@yahoo.com
Шийка Ю. І.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»
E-mail: julia-shyika@ukr.net

ПОЛІКУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР КРИЗЬ ПРИЗМУ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЇ

У статті висвітлено та проаналізовано розвиток лінгвокультурологічних досліджень на сучасному етапі. Зокрема, описано предмет та актуальність лінгвокультурології як науки, розглянуто особливості співвідношення лінгвістики та культури зі встановленням національних закономірностей, виявлено основні постулати взаємозв'язку культури й лінгвістики.

Ключові слова: лінгвокультурологія, культура, мова, національна мова, полікультурна освіта.